

De mislukking van een masterplan

De kierende deur van Von Schlieffen

Tijdens de Slag bij de Marne van 5 tot 12 september 1914 wisten de Franse en Britse legers, geheel tegen de verwachting in, de Duitsers te stoppen in hun opmars en zelfs terug te dringen tot achter de Aisne. Die terugtocht was niet te wijten aan een gebrek aan inzet van de Duitse soldaten, maar aan foute inschattingen en miscommunicatie in het Duitse hogere echelon.

Kleio gaat wat dieper in op de verplichte voorbeelden. Met behulp van deze achtergrondinformatie kunt u uw leerlingen nog beter voorbereiden op de examenstof. Een serie om te bewaren dus. Dit artikel geeft achtergrondinformatie bij het verplichte voorbeeld *De Slag bij de Marne (1914)*.

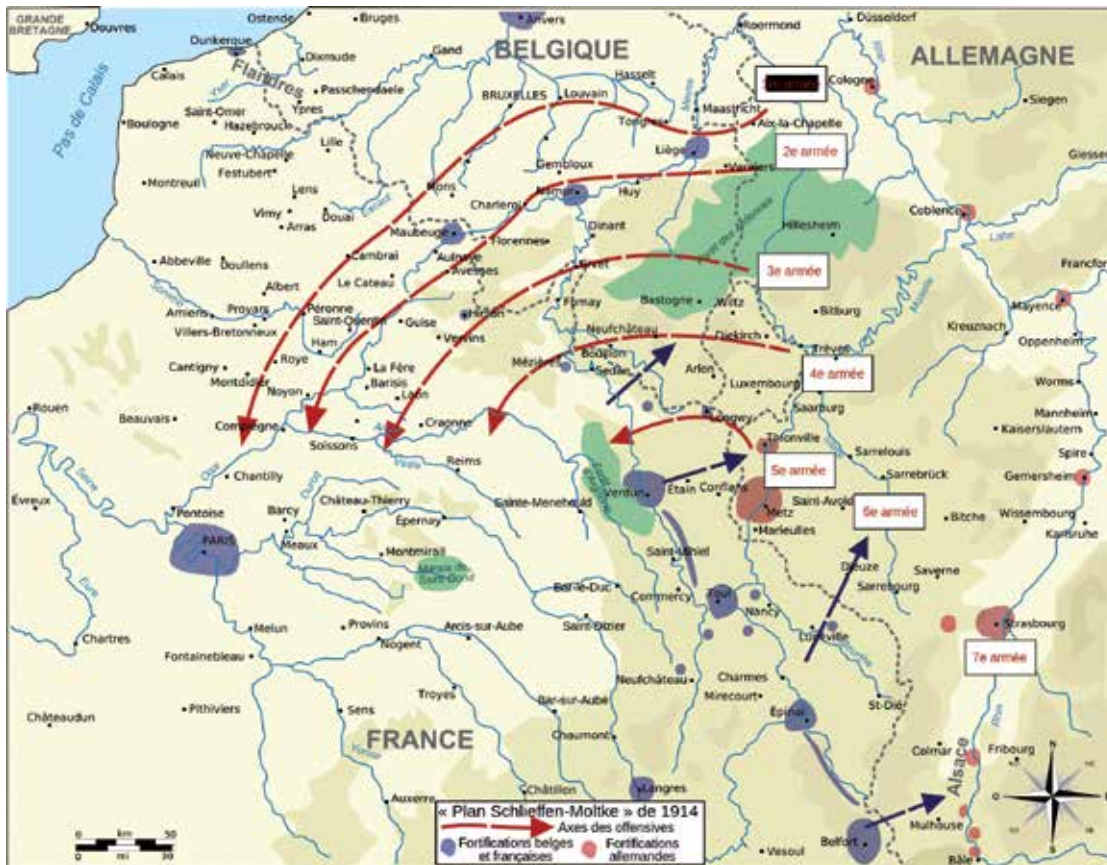
Hans Vermeer is
redacteur van Kleio.

De strijd brandde los in de snikhete augustusmaand van 1914, toen Duitse troepen Luxemburg en België binnentrokken. De Duitse legerleiding voerde daarbij het Schlieffenplan uit dat moest voorkomen dat de Duitse troepen verzeild zouden raken in een tweefrontenoorlog. Dat gevaar was een zekerheid geworden door de allianties die Frankrijk gesloten had met Groot-Brittannië en Rusland. Het doel van dit ambitieuze plan was om eerst Frankrijk te verslaan zodat daarna de legers volledig ingezet konden worden tegen Rusland. Voor het verslaan van het Franse leger was een periode van zes weken uitgetrokken, een periode die niet

overschreden mocht worden omdat men inschatte dat de Russen een week langer nodig zouden hebben om hun troepen te mobiliseren. Het Schlieffenplan was het beste te vergelijken met een dichtklappende deur, opgebouwd uit vijf onderdelen. De onderdelen werden gevormd door vijf legerkorpsen. De statische scharnierkant van die deur lag in Luxemburg en de Vogezen. Deze deur moest met een brede zwaai door België langs de Noordzee gaan dichtvallen, waarbij in één veeg Parijs zou worden ingenomen om dan verder door te zwaaien en de Franse en Britse legers te omsingelen. Van essentieel belang in dit plan was dat de vijf onderdelen van de deur niet uiteen zouden vallen. Er mocht nergens een kier ontstaan waar de vijand gebruik van zou kunnen maken. Het was natuurlijk afwachten hoe dit plan in de praktijk zou uitpakken. Want alles was tot op de minuut uitgewerkt omdat men voor de logistiek vooral gebruik wilde maken van het spoorwegnet in België en het noorden van Frankrijk. De grote vraag was dan ook hoe bevelhebbers met tegenslagen zouden omgaan. En die tegenslagen kende

Franse soldaten verschansden zich achter een dijk.

Het Schlieffenplan. Op de kaart is te zien hoe vijf Duitse legerkorpsen (in rode pijlen) de dichtklappende deur vormden. In de Vogezen fungeerden twee korpsen als de scharnieren van die deur.

de uitvoering van dit plan al vanaf de start. De onverwacht heftige tegenstand in België bracht het plan meteen al de eerste zware klap toe, omdat de legerleiding genoodzaakt was daar extra troepen in te zetten. Een volgende tegenslag was het feit dat twee Russische legers zich niet aan de planning van het Schlieffenplan hielden en al in augustus Oost-Pruisen waren binnengevallen, zodat ook daar extra troepen heen moesten. Dit alles betekende een flinke aderlating voor de troepen in Noord-Frankrijk. Ondanks die tegenslagen was het Duitse leger aan het westelijke front overal aan de winnende hand. Franse en Britse troepen hadden in België fikse nederlagen geleden. Ze kregen het nog zwaarder te verduren tijdens de zogeheten Slag der Grenzen en waren daarna min of meer ordeloos op de terugtocht. De Franse regering was al uit Parijs vertrokken richting Bordeaux. Het Britse leger, de British Expeditionary Force (BEF), hergroepeerde zich ten westen van Parijs om te herstellen van enkele fikse nederlagen. En tot overmaat van ramp stond bij Parijs maar één Frans legerkorps tegenover maar liefst drie Duitse. De Duitse legerleiding was eigenlijk al overtuigd van de overwinning, aan Franse en Britse zijde kon men alleen maar hopen op een wonder. Dat wonder gebeurde ook, en openbaarde zich aan Duitse zijde als de gevreesde kier in de dichtklappende deur.

Twee haantjes

Door de overplaatsing van troepen kwam de rechterflank van het Duitse leger in de problemen. Zo had legerkorps II nog 154.000 manschappen in plaats van de oorspronkelijke 260.000, een enorme aderlating omdat juist die rechterflank van wezenlijk belang was voor het slagen van het Schlieffenplan. Dat onderdeel had immers de deurenklink en het slot in handen en zou bepalen wanneer en hoe de deur zou dichtklappen.

Op die rechterflank stonden de legerkorpsen I en II, respectievelijk onder leiding van de generaals Von Kluck en Von Bülow, twee haantjes die elkaar totaal niet lagen. Het korps van Von Kluck had tijdens de opmars door Noord-Frankrijk een voorsprong opgebouwd op het korps van Von Bülow naast hem. Om dicht aan te sluiten bij de buurman besloot hij de breedte van de deur in te korten. Bovendien kon hij zo het gebrek aan manschappen opvangen en de logistieke lijnen inkorten. Zijn korps zwaaide daarom niet westelijk om Parijs heen, maar oostelijk. Een besluit dat deels voortkwam uit onderschatting van de veerkracht van de BEF, die hij niet meer in staat achtte om deel te nemen aan de gevechten. Maar de BEF trad wel degelijk op en Von Kluck probeerde zijn inschattingsfout te corrigeren door het front van zijn korps weer richting Parijs te draaien zoals dat in het oorspronkelijke plan was voorzien. En tot hun grote vreugde zagen de ►

Fransen met één blik op hun kaarttafel het zo gewenste mirakel ontstaan: er verscheen een kier in de Duitse deur tussen de legerkorpsen van Von Kluck en Von Bülow, waar de Franse legerleiding gretig gebruik van maakte door daar troepen naartoe te sturen.

Wat daarna volgde aan Duitse zijde was een opeenstapeling van verkeerde inschattingen door gebrekkige communicatie en botsende ego's. Men deed verwoede maar vergeefse pogingen om de onderdelen van de deur weer in een aaneengesloten lijn te krijgen. Dat liep zo gierend uit de hand dat dit uiteindelijk leidde tot een paniekerig bevel tot een algehele terugtocht.

'Hoe kon de overwinningsroes aan Duitse zijde zo snel omslaan in paniek?'

Maar hoe heeft dat zover kunnen komen? Hoe kon de overwinningsroes aan Duitse zijde zo snel omslaan in paniek? Hoe kon een zekere overwinning zo snel uit handen worden gegeven? De soldaten in het veld vochten aan beide zijden even verbitterd, daar golfde de strijd op en neer. Voor de verklaring moeten we dan ook eerder kijken naar de rol van de opperbevelhebbers aan beide zijden.

Zoals eerder gezegd: elk plan staat of valt met de bekwaamheid van de bevelhebbers om met tegenslagen om te gaan. Die tegenslagen hadden in 1914 nog vaak hun oorsprong in de gebrekkige communicatiemiddelen, waarbij berichten meestal fysiek werden overgebracht door ordonanssen. Hierdoor was het moeilijk om een juiste inschatting van de situatie te maken. In het

De Duitse opperbevelhebber Von Moltke, omstreeks 1910. Foto: Nicola Perscheid.

maken van juiste inschattingen en omgang met ego's onderscheidde de Franse opperbevelhebber Joffre zich van zijn Duitse tegenhanger Von Moltke. Dat onderscheid is een van de oorzaken van het debacle aan Duitse zijde.

Discutabele beslissingen

De Duitse opperbevelhebber Von Moltke had ten opzichte van zijn Franse tegenhanger een groot nadeel. Want een gevolg van het Schlieffenplan was dat de Duitse legers over een langgerekt front optrokken, waardoor de bevoorradings- en communicatielijnen steeds langer werden. Aangezien het Duitse hoofdkwartier in Luxemburg was gevestigd, kwamen met name de berichten van de twee cruciale legerkorpsen I en II op de rechterflank met grote vertragingen binnen.

Toen Von Moltke de eerste berichten binnen kreeg van de problemen in de deurkier aan zijn rechterflank, maakte hij de keuze om niet zelf het front te bezoeken, maar om dat over te laten aan zijn luitenant-kolonel en verbindingsofficier Hentsch. In deze functie had Hentsch de volmacht om namens de opperbevelhebber beslissingen te nemen die bindend waren voor de korpschefs (die allemaal hoger in rang waren dan hij). Hentsch verloor meteen kostbare tijd door niet als eerste de hoofdkwartieren van de korpsen aan de rechterflank te bezoeken waar de problemen lagen, maar te beginnen bij de korpsen aan de oostelijke flank. Maar de meest discutabele keuze maakte hij tijdens zijn bezoek aan het tweede legerkorps van Von Bülow. Die schetste hem een gevaarlijk beeld van de situatie aan het front, waarop Hentsch hem toestemming gaf om zich terug te trekken. Met verstrekkingen gevolgen, want dit hield in dat ook de korpsen aan beide zijden zich moesten terugtrekken.

Dit alles vertelde Hentsch per telefoon op 10 september aan Von Moltke, die op zijn beurt paniekerig de keizer belde en hem meedeelde dat de oorlog verloren was! Pas op 11 september bezocht Von Moltke zelf het front en was het strijdbeeld al zo veranderd dat hij het bevel tot een algehele terugtocht gaf.

'Frankrijk smeekt u'

Dit alles staat in groot contrast met de aanpak van de Franse opperbevelhebber Joffre. Deze generaal zat dicht bij het front en handelde daar alle belangrijke zaken persoonlijk af, daarbij gegauffeerd door de tot de verbeelding sprekende persoon van George Bouillot, meervoudig winnaar van de Grand Prix. De rondrijdende auto-karavaan van Joffre was een bekend fenomeen aan het front en een oppepper voor de moraal. Joffre schatte de ego's en situaties aan het front beter in dan zijn Duitse tegenhanger en nam daarbij persoonlijk de initiatieven. Toen een

generaal weigerde om nogmaals zijn vermoeide troepen de strijd in te sturen, bezocht Joffre hem persoonlijk en stelde hem voor de keuze om het bevel uit te voeren of om op te stappen. Toen de generaal inbond, gaf Joffre nogmaals blijk van mensenkennis door net zo lang zwijgend bij hem in dezelfde kamer te blijven zitten tot alle orders waren uitgeschreven en ondertekend.

Ook aan Franse zijde deed zich een cruciaal voorval voor dat het verloop van de oorlog bepaalde. Dat was het besluit van Joffre om op 4 september zelf het hoofdkwartier van de BEF in Melun te bezoeken om daar te proberen de Britse opperbevelhebber Sir John French over te halen zijn leger in te zetten tegen het Duitse legerkorps van Von Kluck toen die oostelijk van Parijs wegdraaide. De inzet van de BEF was daarbij voor de Fransen van levensbelang. Vooraf werd die missie als

kansloos gezien, omdat de Britten een tiendaagse rustperiode hadden aangekondigd waarin ze zich wilden herpakken. Maar tot grote verbazing van iedereen lukte het Joffre om op het gemoed van French in te spelen. Na een intens betoog sloot hij af met de woorden *'Monsieur le Maréchal, c'est la France qui vous supplie'* ('Maarschalk, het is Frankrijk dat u smeekt'). French was zo geroerd dat hij toegaf aan de wens van Joffre en het bevel gaf om meteen weer in de aanval te gaan. Zou Joffre iemand uit een lager echelon hebben gestuurd dan zou die door de klasse- en ranggevoelige Britten zeker met een kluitje in het riet zijn terug gestuurd.

Wat als...

Zo maakte gebrekkige communicatie, onderschatting van de vijand en discutabele beslissingen op cruciale momenten een einde aan de zo succesvolle Duitse opmars. De vijf korpsen trokken zich terug, de Fransen waren te vermoeid om de achtervolging in te zetten en ze in te halen. De Duitsers trokken zich terug tot achter de Aisne en zo begon de patstelling in loopgraven die zo kenmerkend werd voor het westelijke front. Terugblikkend kun je je altijd de vraag stellen: wat als Joffre wél zijn verbindingsofficier naar de Britten zou hebben gestuurd om hen over te halen tot snellere deelname aan de strijd? Wat als Von Moltke juist níet zijn verbindingsofficier naar de hoofdkwartieren van zijn korpsen had gestuurd?

Ongeacht de sympathie die misschien uitgaat naar een van beide partijen, zou de oorlog in beide gevallen waarschijnlijk al voor de kerst afgelopen zijn, zoals velen dat vooraf hadden gehoopt. Wat natuurlijk een bittere troost zou zijn geweest voor de ruim 500.000 slachtoffers (verwond, gedood of vermist) die tijdens deze slag te betreuren waren. Maar het zou de miljoenen levens hebben gespaard van al die soldaten die in het vervolg van de strijd nog zouden vallen. ■

De Franse opperbevelhebber Joseph Joffre.

Een Ansichtkaart laat de vernietiging zien van het Franse dorp Sermaize-les-Bains na de slag bij de Marne.

